

O čem nelze mluvit?

PH0288 *Tractatus logico-philosophicus*

11. 5. 2010

Filosofie po Traktátu: 7.1?

„Myslím, že jsem svůj postoj k filosofii shrnul tím, že jsem řekl: Filosofie by vlastně měla jen *básnit*. Z toho, zdá se mi, vyplývá, jak dalece mé myšlení náleží přítomnosti, budoucnosti či minulosti. Neboť tím jsem se zároveň vyznal jako ten, kdo zcela neovládá to, co by si ovládat přál.“

(*Rozličné poznámky*. Praha: Mladá fronta. 1993. s. 12. dále „VB“)

„Nejvlastnější objev je ten, který mě činí schopným filosofování přerušit, kdy chci. Ten, který filosofii přináší zklidnění, takže už není bičována otázkami, které uvádějí v pochybnost ji *samu*.“ (PU § 133)

„Zda budu pochopen nebo oceněn typickým západním vědcem, je mi lhostejné, protože nerozumí duchu, ve kterém píši. Naši civilizaci charakterizuje slovo ‚pokrok‘. Pokrok je její podobou; kráčet vpřed totiž není jen jednou z jejích vlastností. Naše civilizace je typicky budovatelská. Její činnost spočívá v budování stále komplikovanější konstrukce. A i jasnost slouží opět tomuto účelu, není samoučelná. Pro mě je naproti tomu jasnost, průzračnost, samoučelem.“

To, co mě zajímá, není stavbu provést, ale prohlédnout jasně k samým základům možné budovy. V tom se můj cíl liší od cíle, jaký mají vědci, a také moje myšlenkové pochody jsou jiné.“ (VB, s. 17-18)

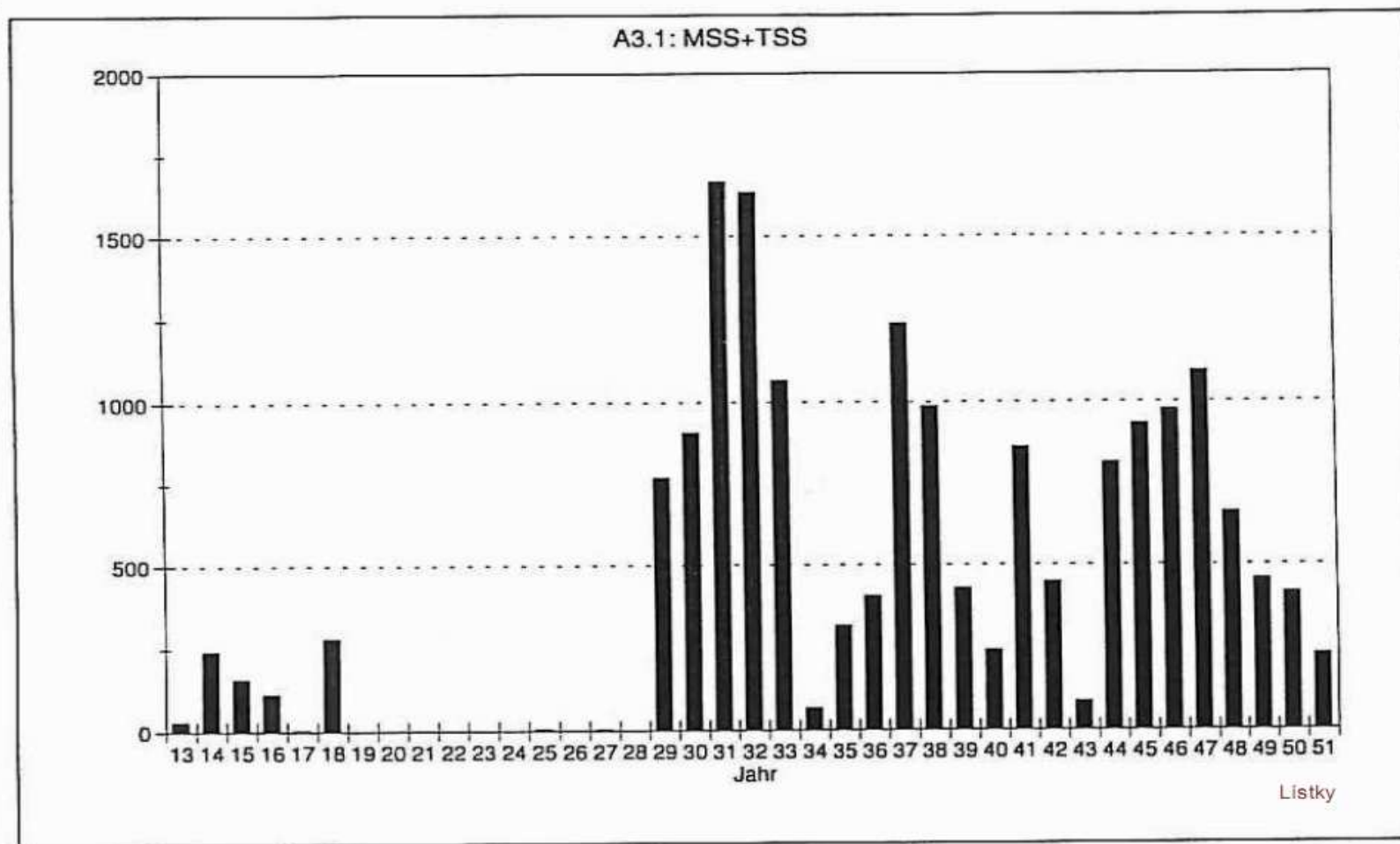
Wittgenstein po *Traktátu*

PH0288 *Tractatus logico-philosophicus*

11. 5. 2010

Kolik Wittgensteinů?

srov. PICHLER, A. Untersuchungen zu Wittgensteins Nachlaß. Bergen: University of Bergen. 1994. s. 144.

„Jedině slovník umožní učinit žáka plně odpovědným za pravopis své práce, neboť mu dává jistý prostředek k nalezení svých chyb a ke zlepšení, bude-li jen chtít. Je bezpodmínečně nutné, aby žák samostatně zlepšoval svůj text. Má se cítit jako výhradní autor své práce a má za ni být také sám zodpovědný.“*

(*Slovník pro obecné školy*, 1925, Úvodní slovo)

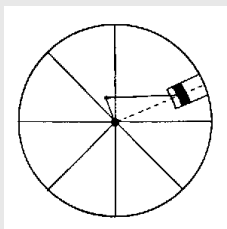
W. se svými žáky, Puchberg, 1925.

* WITIGENSTEIN, L. *Wörterbuch für Volksschulen*. Wien: Verlag Hölder-Pichler-Tempsky. 1977. s. XXV.

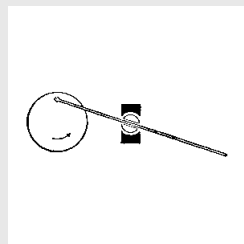
Filosofie a technika

„Když spojím tyč s pákou, uvedu brzdu v činnost.“ – Ano, pokud je dán celý ostatní mechanismus. Jen spolu s ním je páka brzdou pákou; a bez opory v něm není už ani pákou, nýbrž může být vším možným, nebo také ničím.“ (PU § 6)

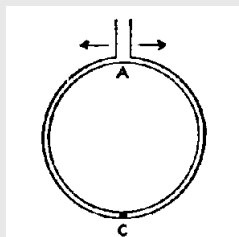
- Studia techniky na TH v Berlíně (tři semestry) a Manchesteru.
- V Manchesteru práce na konstrukci leteckého motoru a vrtule (vlastní patent, r. 1910, viz obr.), pokusy s draky pro meteorologická měření.
- Vlastní konstrukce přístroje na měření tepové frekvence.
- Fotografie (kompoziční fotografie, srov. *Přednáška o etice*, s. 73).
- Architektura: od 1926 stavba vily pro sestru, společně s P. Engelmannem (dokončeno koncem r. 1928).

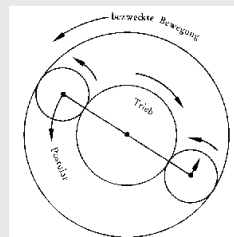
PG, s. 194.

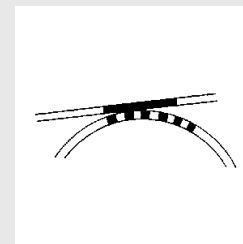
BGM, s. 249.

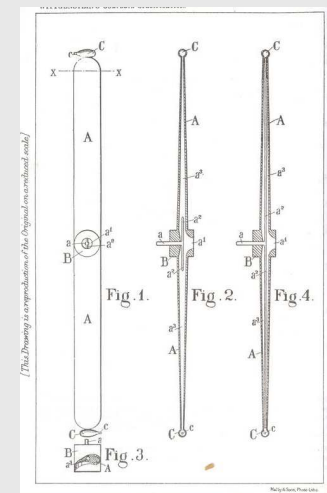
BGM, s. 207.

PB, s. 288

BGM, s. 72.

Část patentní listiny

„Vzpomeň si na dojem, že dobrá architektura vyjadřuje myšlenku.“

(Ms. 156a, s. 25r. Srov. *Rozličné poznámky*. Praha: Mladá fronta. 1993. s. 40. Záznam 1.1.32.)

„Filosofická práce je vlastně – stejně jako všestranná práce architekta – spíše prací na sobě. Na vlastním názoru. Na tom, jak člověk vidí věci. (A co od nich žádá.)“

(Ms. 112, s. 24r. Srov. *Rozličné poznámky*. op. cit. s. 31. Záznam 14.10.31.)

„Architektura je *gesto*. Ne každý účelový pohyb lidského těla je *gesto*. Stejně jako každá účelová budova není to, co architektura.“

(Ms. 126, s. 29. Srov. *Rozličné poznámky*. op. cit. s. 67. Záznam 28.10.42.)

Tractatus pohledem *Filosofických zkoumání*

PH0288 *Tractatus logico-philosophicus*

11. 5. 2010

„Těžké omyly“ TLP

„Před dvěma roky mě však okolnosti vedly k tomu, že jsem znovu pročetl svoji první knihu („Logicko-filosofický traktát“) a vysvětloval jsem její myšlenky. Tu mi náhle začalo připadat, že bych měl ony staré myšlenky uveřejnit společně s novými: že těmto posledním se může dostat správného osvětlení jen protikladem k mému staršímu způsobu myšlení a na jeho pozadí.

Od té doby totiž, co jsem se před 16 lety začal znovu zabývat filosofií, musel jsem v tom, co jsem uložil v oné první knize, rozpoznat těžké omyly.“

(PU, Pref.)

Kritika ontologie TLP: Atomismus

„Stavy věcí jsou na sobě nezávislé.“ (2.061)

„Z existence nebo neexistence nějakého stavu věcí nelze usuzovat na existenci nebo neexistenci jiného stavu věcí.“ (2.062)

„Něco může fakticky být anebo fakticky nebýt a všechno ostatní může zůstat stejné.“ (1.21) (souvislosti: možnost analýzy, 3.23, předmět jako *substance světa*, 2.021)

„Důležité je, že tyto poznámky [o „vlastnostech jako je délka intervalu, výška tónu, jasnost nebo červenost barevného odstínu atd.“ – T. D.] nevyjadřují zkušenost, nýbrž jsou v jistém smyslu tautologiemi. To všichni známe z běžného života. Když se nás někdo zeptá: ‚Jaká je venku teplota?‘, odpovíme: ‚Dvacet pět stupňů‘, kdyby se však opět zeptal: ‚Je venku třicet stupňů?‘, odpověděli bychom: ‚Říkal jsem ti přeci, je dvacet pět.‘“ (*Poznámky o logické formě*, 1929)

„Das Wichtige ist, daß diese Bemerkungen [über „Eigenschaften wie die der Länge eines Intervalls, der Höhe eines Tons, der Helligkeit oder Röte einer Farbschattierung usw.“ – Ergänzung T.D.] keine Erfahrung ausdrücken, sondern in gewissem Sinne Tautologien sind. Das ist jedem von uns im Alltagsleben bekannt. Wenn uns jemand fragt: ›Welches ist die Außentemperatur?‹, und wir antworten: ›25 Grad‹, und wenn er uns jetzt noch mal fragen würde: ›Und ist sie 30 Grad?‹, dann würden wir antworten: ›Ich sagte doch, sie ist 25 Grad‹“

(Bemerkungen über die logische Form, in: WITTGENSTEIN, L. *Vortrag über Ethik und andere kleine Schriften*. Frankfurt/M.: Suhrkamp. 1989. s. 20-28. s. 24.)

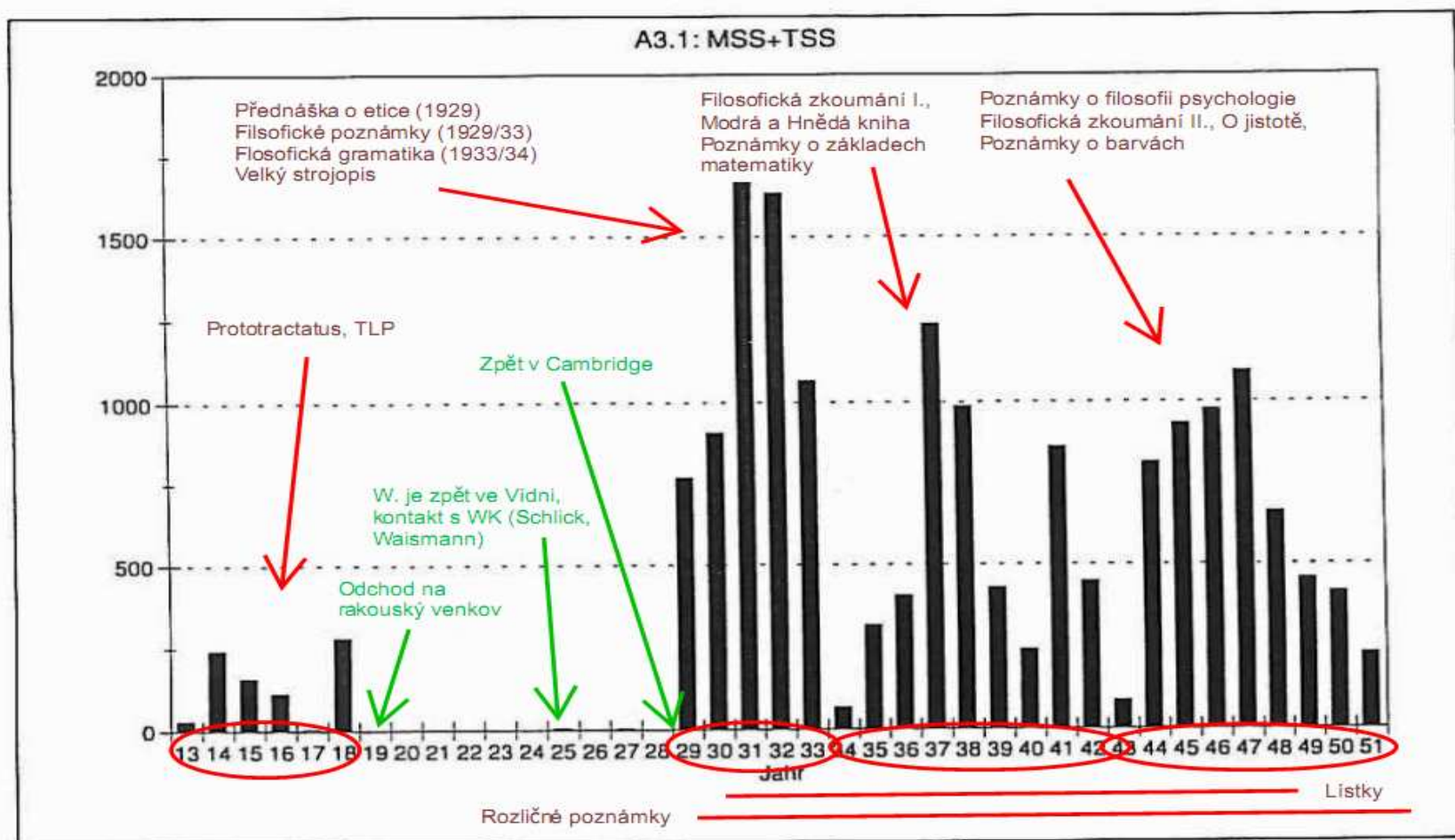

Alternativa atomismu

„Jednou jsem napsal (TLP 2.1512): ‚Věta je přiložena ke skutečnosti jako měřítko...‘ Dnes bych raději řekl: ‚*Systém vět* je přiložen ke skutečnosti jako měřítko. Mám tím na mysli toto: Přiložím-li měřítko k prostorovému předmětu, přikládám současně *všechny rysky* jeho stupnice.“
(WWK, s. 183.)

„Jméno má význam, věta smysl v kalkulu, do kterého náleží. Tento je takříkajíc autonomní. – Jazyk musí mluvit sám za sebe.“
(PG, s. 63)

Co a kdy?

Kritika metody TLP: Věda

„Dogmatickému znázornění můžeme v první řadě vytknout, že je v jistém smyslu arogantní. To ovšem ještě není to nejhorší. Mnohem nebezpečnější je jiný omyl, který prostupuje celou mojí knihou. Je to pojetí, které se zakládá na tom, že existují otázky, na které později můžeme nalézt odpověď. Výsledek sice nemáme, ale myslíme si, že jsme na cestě, po které k němu dospějeme. Tak jsem se kupříkladu domníval, že úkolem logické analýzy je nalézt elementární věty.“

(*Wittgenstein und der Wiener Kreis*. Frankfurt/M.: Suhrkamp. 1984. s. 183)

„Filosofové mají stále před očima metodu vědy a jsou v neodolatelném pokušení ptát se a odpovídat na otázky stejným způsobem, jako to dělá věda. – Tato tendence je skutečným zdrojem metafyziky a vede filosofii do naprostých temnot.“

(*Modrá a Hnědá kniha*. Praha: Filosofia. 2006. s. 40)

Kritika TLP: *Sprachkritik*

Jasnost v TLP

„Vše, co vůbec lze myslet, lze myslet jasně. Vše, co lze vyslovit, lze vyslovit jasně.“ (4.116)

Kritika v PU

„Krytalická čistota logiky *nevyplýnula z mého poznání*; nýbrž byla požadavkem.“ (§ 107)

„Předsudek krytalické čistoty může být odstraněn jedině tak, že obrátíme celé své uvažování jiným směrem.“ (§ 108)

Ideální jazyk v TLP

„Abychom se vyhnuli těmto omylům, musíme používat znakový jazyk, který je vylučuje tím, že nepoužívá tentýž znak v různých symbolech, ani znaky, které označují navenek různým způsobem. Tedy znakový jazyk, který je poslušen *logické gramatiky* – logické syntaxe.“ (3.325)

Kritika v PU

„Jestliže věříme, že onen řád, ideál, musíme najít ve skutečné řeči, jsme pak nespokojeni s tím, co se jako „věta“, „slovo“, „znak“ označuje v obyčejném životě.

Věta a slovo, o nichž pojednává logika, mají být něčím naprosto čistým a ostře vykrojeným. A nyní si lámeme hlavu nad podstatou toho, co je *ve vlastním smyslu* znakem. (PU § 105)

„Zde je těžké neztratit hlavu – vidět, že musíme zůstat u věcí každodenního myšlení, a nedostat se na ono scestí, kde se zdá, jako bychom museli popisovat nejjemnější skutečnosti, které přitom svými prostředky vůbec popsat nemůžeme. Je nám, jako bychom měli uvést prsty do pořádku potrhanou pavučinu.“ (PU § 106)

Kritika TLP: Metafyzika

Metafyzické předpoklady TLP

Uvedením podstaty věty se udá podstata veškerého popisu, tedy podstata světa. (5.4711)

Svět je vše, co fakticky je. (1)

Skutečnost v souhrnu je svět. (2.063); Souhrn vět je jazyk. (4.001)

Kritika v PU

„Propadáme klamu, že to, co je na našem zkoumání zvláštní, hluboké, pro nás podstatné, tkví v tom, že toto zkoumání usiluje pochopit s ničím nesrovnatelnou podstatu řeči. To znamená řád, který existuje mezi pojmy věty, slova, usuzování, pravdy, zkušenosti atd. Tento řád je jakýsi *nad*-řád mezi – abychom tak řekli – *nad*-pojmy. Zatímco přece slova ‚řeč‘, ‚zkušenost‘, ‚svět‘, pokud mají nějaké použití, musejí mít použití zrovna tak nízké jako slova ‚stůl‘, ‚lampa‘, ‚dveře‘.“ (§ 97)

Kritika TLP: Co je to jazyk?

Ontologie TLP a jazyk:

Jméno znamená předmět. (3.202);

Prvky obrazu zastupují v obrazu předměty. (2.131)

To, že se prvky obrazu k sobě navzájem mají určitým způsobem, představuje, že se tak k sobě mají věci. Tato vzájemná souvislost prvků obrazu se nazývá jeho strukturou a její možnost se nazývá formou zobrazování. (2.15)

Předmět je jednoduchý. (2.02)

Kritika v PU:

Co je to vztah mezi jménem a pojmenovaným? – Nuže, co to *je*? Podívej se na řečovou hru (2) nebo na nějakou jinou! Tam je vidět, v čem asi tento vztah spočívá. Tento vztah může, mezi mnoha jinými věcmi, spočívat v tom, že slyšení jména vyvolá v naší mysli obraz pojmenovaného, a spočívá mezi jiným i v tom, že jméno je na pojmenovaném napsáno, nebo že je při ukázání na pojmenované vyslovováno. (§ 37);

Slovo „složené“ (a zrovna tak slovo „jednoduché“) používáme nesčetnými různými způsoby, různě navzájem příbuznými. (§ 47)

Kontinuita W. myšlení

1) Filosofické problémy mají svůj původ v nesprávném užívání jazyka:

„Většina otázek, které byly napsány o filosofických věcech, není nepravdivá, nýbrž nesmyslná.“ (4.003)

„Co nás ovšem mate, je stejnost jejich [slov – T.D.] zjevu, když se se slovy setkáváme jako s tím, co je k nám promlouváno, nebo v písmě a tisku. Neboť jejich *použití* nevystává před námi tak zřetelně. Zvláště ne, když filosofujeme!“ (PU § 109)

2) Nevyslovitelné:

„Existuje ovšem nevyslovitelné. To se *ukazuje*, je to mystično.“ (6.522)

„Vysvětlování má někde svůj konec.“ (PU § 1) „[...] řetěz důvodů má někde svůj konec.“ (PU § 327)

3) Filosofie není věda, odmítnutí metafyziky:

„Filosofie není naukou, nýbrž činností.“ (4.112; dále 6.53)

„Správné bylo, že naše zkoumání nesmějí být zkoumání vědecká. [...] A nesmíme vytvářet žádné teorie. (PU § 109)

My převádíme slova z jejich metafyzického způsobu užití zpět na jejich užití ve všednodenním úzu. (PU § 116)

Kontinuita W. myšlení: Kritika vědy

4) Kritika vědy:

„Tak lidé trvají na těchto přírodních zákonech jako na něčem nedotknutelném, jako lidé starších dob se přidržovali Boha a osudu.

Ti i oni mají pravdu i nepravdu. Staří jsou ovšem o to jasnější, že uznávají jasnou hranici, zatímco nový systém se tváří, jako by bylo vysvětleno *všechno*. (6.372)

„Tato kniha je napsána pro ty, kteří jsou příznivě nakloněni jejímu duchu. Tento duch je jiný než ten velkého proudu evropské a americké civilizace, ve kterém my všichni stojíme. Chce uchopit svět prostřednictvím jeho periferie – v jeho rozmanitosti. Duch oné civilizace však usiluje o jeho centrum – jeho podstatu. Právě proto pořádá jevy, stoupá takřkajíc postupně pořád dál. Duch této knihy však zůstává tam, kde je, a chce uchopit stále to stejné.“

(WITTGENSTEIN: *Philosophische Bemerkungen*, *Werkausgabe* Bd. 2. Frankfurt/M. Suhrkamp. 1984. s. 7)

Primární prameny

Souborné vydání W. textů, edice Suhrkamp:

WITTGENSTEIN; L: *Werkausgabe*. Frankfurt/M.: Suhrkamp. 1984:

Band 1, Tractatus logico-philosophicus, Tagebücher 1914-1916 Philosophische Untersuchungen. Frankfurt/M.: 1984.

Logisch-Philosophische Abhandlung – Tractatus logico-philosophicus **TLP**

[čes. překl.: *Tractatus logico-philosophicus*. Praha: Oikoymenh. 1993.]

Tagebücher 1914-1916 **TB**

Philosophische Untersuchungen **PU**

[čes. překl.: *Filosofická zkoumání*. Praha: Filosofický ústav AV ČR. 1993.]

Band 2, Philosophische Bemerkungen, Frankfurt/M.: 1984. **PB**

Band 3: Wittgenstein und der Wiener Kreis. Frankfurt/M.: 1984 **WWK**

Band 4: Philosophische Grammatik. Frankfurt/M.: 1984. **PG**

Band 5, Das Blaue Buch. Eine philosophische Betrachtung. (Das Braune Buch) Frankfurt/M.: 1984.

Das Blaue Buch **BIB**

[čes. překl.: *Modrá a Hnědá kniha*. Praha: FILOSOFIA. 2006.]

Eine philosophische Betrachtung (Das Braune Buch) **BrB**

[čes. překl.: *Modrá a Hnědá kniha*. Praha: FILOSOFIA. 2006.]

Band 6, Bemerkungen über die Grundlagen der Mathematik. Frankfurt/M.: 1984. **BGM**

Band 8, Über Gewißheit. Frankfurt/M.: 1984.

Bemerkungen über die Farben **BüF**

Über Gewißheit **ÜG**

Zettel **Z**

Vermischte Bemerkungen **VB**

[čes. překl.: *Rozličné poznámky*. Praha: Mladá fronta. 1993.]

Primární prameny

Přednášky:

Bemerkungen über logische Form, in: *Vortrag über Ethik und andere kleine Schriften*. Frankfurt/M.: Suhrkamp. 1989. s. 20-29.

Vortrag über Ethik, in: *Vortrag über Ethik und andere kleine Schriften*. Frankfurt/M.: Suhrkamp. 1989. s. 9-19.
[čes. překlad: Přednáška o etice. *Organon F*. 12. Bratislava: Filozofický ústav SAV. 2005. 1. s. 72-79.]

Vorlesungen 1930-1935. Suhrkamp. Frankfurt/M. 1989.

Korespondence:

McGUINNESS – WRIGHT (Hrsg.) *Briefwechsel mit B. Russell, G. E. Moore, J. M. Keynes, F. P. Ramsey, W. Eccles, P. Engelmann und L. von Ficker*. Frankfurt/M. Suhrkamp. 1980.

Kompletní vydání rukopisů, strojopisů a diktátů:

Wittgenstein's Nachlass: The Bergen Electronic Edition [program CD-ROM]. Ver. 3.11.3. Bergen, University of Bergen: Oxford University Press, 2000. (zkracováno: **Ms.**, **Ts.**, následuje číslo svazku, číslo strany)

Sekundární prameny (výběr)

FRANK, M. *Štýl vo filozofii*. Bratislava: Archa. 1995. s. 64-85.

KIENZLER, W. „Die Sprache des *Tractatus*: klar oder deutlich?“, in: Gebauer et. al. (Hrsg.) *Wittgenstein – Philosophie als Arbeit an Einem selbst*. München: Wilhelm Fink Verlag, 2009, 223-247.

McGUINNESS, B. *Wittgensteins frühe Jahre*. Frankfurt/M.: Suhrkamp. 1992.

MONK, R. *Wittgenstein. Úděl génia*. Praha: Hynek. 1996.

SCHULTE, J. *Wittgenstein: Eine Einführung*. Stuttgart: Reclam. 2001.

PICHLER, A. *Untersuchungen zu Wittgensteins Nachlaß*. Bergen: University of Bergen. 1994.

PEREGRIN, J. Proč Wittgenstein opustil *traktátovskou* teorii jazyka, a proč bychom jej my měli následovat. *Filozofia Ludwiga Wittgensteina. Organon F. Příloha*. Bratislava: Filozofický ústav SAV. 2002. s. 14-22.

RHEES, R. *Ludwig Wittgenstein: Porträts und Gespräche*. Frankfurt/M.: Suhrkamp. 1992.

WRIGHT, G. H. *Wittgenstein*. Frankfurt/M.: Suhrkamp. 1990.